

El clam del silenci

Va dir Octavio Paz que «*ser un gran pintor quiere decir ser un gran poeta: alguien que trasciende los límites de su lenguaje*». La finestra a l'obra d'Albert Ràfols-Casamada és una metàfora de la mirada. Però és també el vincle de connexió entre el món interior i el món exterior. És el quadre dins el quadre, i per tant, un diàleg amb Velázquez, Matisse o Duchamp. I és la pàgina del poema.

Quan Mallarmé va inventar el coprotagonisme entre el poema i l'espai de la pàgina on es desenvolupava, va dotar la poesia, considerada una art lligada al temps, d'un vincle amb l'espai, d'una dimensió visual fins aleshores exclusiva de la pintura. El joc del blanc, com a espai de silenci, va esdevenir un element dinàmic en la composició i el ritme. Aquesta dimensió visual, que comportava també el despulament del poema per arribar a l'essència —a la *poeticitat*—, tenia el seu paral·lel en el puntillisme, que proposava una síntesi formal per captar l'atmosfera, la veritat del color i de la llum a partir de la discontinuïtat. Mallarmé fragmentava els versos i els puntillistes el color per tal d'assolir una major puresa perceptiva; i, en els dos casos, era el buit l'element dinamitzador de l'obra, el que havia de permetre transcendir el propi llenguatge.

Però el vincle entre poesia i pintura no és un invent del segle XIX. Per a Aristòtil, la pintura, l'escultura, la música i la dansa eren formes poètiques. També en la tradició oriental hi trobem l'equivalència entre pintura i poesia: l'obra de Wang Wei —pintor i poeta del s. VIII— és fruit d'una mateixa mà, d'un mateix esperit i d'un mateix mitjà, la tinta i el pinzell. I quan Leonardo da Vinci va dir que «la pintura és una poesia que es veu sense sentir-la i la poesia una pintura que se sent i no es veu», el que estava dient és que no s'assemblen en la forma de manifestar-se sinó en l'essència de l'expressió, a través d'imatges visuals o verbals. Fins aquí queda clar el trencament de la frontera entre pintura i poesia, però en què consisteix la dimensió poètica comuna a les arts?

Per a Octavio Paz, quan diu que «*un cuadro será poema si es algo*

más que lenguaje pictórico, algo más que buena pintura» i «*La operación transmutadora consiste en lo siguiente: los materiales abandonan el mundo ciego de la naturaleza para ingresar en el de las obras, es decir, en el de las significaciones*», el que separa les arts és el llenguatge específic de cadascuna i el que les uneix és la voluntat de transcendir aquest llenguatge. Pierre Reverdy proposava que del xoc entre dos fragments de la realitat aparentment llunyans neix una nova realitat gràcies a la dimensió poètica. I Ràfols-Casamada creu, però, que no és una qüestió de voluntat sinó de grandesa; que la poesia és l'alè que hi ha només en el veritable art i que ens transporta a una nova dimensió gràcies a un tipus especial de mirada. Es tracta d'una mirada que combina pensament i sentiment; el sentiment que sap veure el que hi ha de sorprenent, proper, lluminós, tràgic, transparent, misteriós, profund, estrany, immens, vibrant o impalpable, i a la vegada la voluntat de transformar aquesta emoció en obra, trobant tota la força expressiva del llenguatge pictòric o poètic.

I ja que fem esment del llenguatge, parlem-ne. El llenguatge per a Ràfols-Casamada és la manera com plasmar l'emoció; i ha de ser una creació personal a partir del coneixement i la reflexió sobre les formes artístiques del passat i del present. En el seu cas es tracta de la destil·lació d'un diàleg constant amb la tradició de tots els temps tant en pintura com en poesia. Aquí és on

entra en joc la idea de fragment, fonamental en l'obra de Ràfols-Casamada. No es tracta de copsar una visió global sinó un aspecte, un instant de temps, i fixar-lo en l'espai. Podríem dir que l'obra agafa cos a partir d'un seguit d'imatges aparentment inconnexes que s'articulen gràcies als silencis, els buits. En no dir-ho tot, l'obra queda oberta a l'emoció, a la participació del lector-espectador. Però hi ha també una connexió entre la pintura i la poesia de Ràfols-Casamada en altres termes, com ara les imatges, el sentit de composició o el ritme i fins i tot el color.

Posant per cas el color, trobem que en poesia requereix la imaginació i la sensibilitat del lector per a veure la seva intensitat i matisos, mentre que en pintura el color es presenta amb tots els seus atributs, però en ambdós casos hi ha una mateixa finalitat, produir emoció; una emoció estètica capaç de trasbalsar i, fins i tot, transformar.

La dimensió poètica de Ràfols-Casamada —que en definitiva és la veritat profunda, el sentit, l'atmosfera, l'essència, allò que uneix les arts— es troba doncs entre la sensibilitat i la raó, entre la vaguetat i la concreció, entre l'expressió i l'emoció, en l'intent de racionalitzar allò que en el fons és irracional.

Un exemple prou esclaridor d'aquestes reflexions és *Notes nocturnes*, un exercici que sintetitza la seva voluntat de navegar entre

el dibuix i l'escriptura, entre l'expressió i la comunicació de la lletra com a significat i significat, superposant diferents nivells de comunicació i de recerca. És un text a mig camí entre el treball i el joc a partir d'imatges que esdevenen metàfores del record, el desig, el neguit, la ironia i l'impuls. Hi trobem també el seu repertori iconogràfic: la llum diürna i nocturna, la frontera entre dins i fora, els objectes del seu entorn quotidià, el bosc, el camp, la ciutat, i els límits de temps, espai i gènere. Un exercici que és un recull de petites coses i paraules recents i passades amb la voluntat de fusió en el present.

De la mateixa manera que la poesia de Ràfols-Casamada té un marcat caràcter d'universalitat tant per la voluntat d'experimentació

com per l'afany de diàleg amb els seus poetes estimats, la seva trajectòria plàstica ve marcada per un cert eclecticisme en una sàvia combinació entre la ruptura i el classicisme. Té els seus orígens en un noucentisme que busca l'essència, la mesura i l'harmonia a partir de la realitat. Molt influït per Torres Garcia, com la majoria d'artistes de la seva generació, el movia la cerca d'un art pur. Buscava en l'art un equilibri entre tensions, un equilibri tens. Altres referències indiscutibles en la seva obra són el neoplasticisme de Mondrian, el pensament existencialista, l'informalisme pictòric i l'atmosfera buida i silenciosa del *novecento* italià. Posteriorment va venir la temptació metafísica, la voluntat d'expressar el sublim, com ho feren Friedrich o Rothko, servint-se de la poètica del buit, la immensitat de l'espai, la llum i la foscor. Més tard es va interessar pel surrealisme, el dadaisme, i el neopopularisme. El movia l'equilibri entre raó i sentiment, entre la tensió provocada per la realitat i la bellesa inherent a l'estructura del color. El jo més íntim de l'artista es revelava púdicament. Els colors freds i càlids es contraposaven i esdevenien després més tènues i vaporosos, potser com a resultat de l'impacte que li causaren l'art *povera* i conceptual. Finalment va trobar el seu llenguatge de maduresa, entre els anys 70 i 80. Des d'un llenguatge cada cop més lliure i profund aconsegueix que les masses cromàtiques s'enalteixin les unes a les altres. La primacia del color ha conquerit l'esquema compositiu, sorgit de la síntesi de l'ortogonalitat de Torres Garcia, el neoplasticisme i la finestra matissiana. El joc entre les àrees de color i uns lleugers traços respon a la intenció de l'artista d'unir allò estructural i constructivista amb allò eteri i lluminós.

Ha estat un llarg camí fins trobar un llenguatge personal a partir del coneixement i la reflexió sobre el passat i el present amb el qual plasmar l'emoció. Un recorregut ple de provatures i diversitat de registres tant en pintura com en poesia. Amb tot, però, tinc la sensació que la maduresa pictòrica d'Albert Ràfols-Casamada, després del pelegrinatge, ja s'endevinava en els seus primers versos del 1939, quan tenia setze anys.

Perquè, com diu un dels seus poetes estimats —el T.S. Eliot dels *Four Quartets* (1944)—, «*Time present and time past / Are both perhaps present in time future, / And time future contained in time past*» («El temps present i el temps passat / potser són presents en el temps futur / i el temps futur contingut en el temps passat»).

NOVETATS DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

El totalitarisme
Història d'ideologies
Josep Guinovart
Preu: 11 €

El valencianisme i la llengua valenciana durant els segles XIX, XXII, XXIII
Antoni Guinovart
Preu: 6 €

L'Espill 10
Monografia Josep Guinovart
(1972-2012)
Preu: 9 €

Dona Helena: art, cultura, política, país
Cristina Muñoz, ed.
Preu: 15 €

Francesc Ferrer i Guàrdia: los paradosos d'un poble
Enric Casanova i Antoni Guinovart, eds.
Preu: 17,50 €

Historia d'Espanya que ensenyar!
Col·lecció de volums de l'ensenyament de la història d'Espanya
Josep del Alamo, coord.
Preu: 9 €

PUBLICACIONS DE LA
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

ed. del Barco, 1 - 46100 Burjassot - Tel. 96 386 41 11 - http://www.comunicacion.uv.es - publicacions@uv.es